

Kilpailun harha – aatehistoriallisilta juurilta kilpailufatalismia vastaan

Jani Pulkki

Kilpailu on tullut 1990-luvun laman jälkeen voimallisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun vaikuttaen myös kasvatusajatteluun sekä koulutuspolitiikkaan. Kriittisten kasvatustutkijoiden enemmistö ei ole nähnyt kehitystä kohti kilpailuyhteiskuntaa ongelmattomana, mutta kilpailun aatehistorian systemaattinen tarkastelu on jäänyt vähäiseksi. Kirjoitus keskittyy kilpailuajattelun aatehistoriallisiin juonteisiin biologiassa, taloustieteessä ja liberaalissa yhteiskuntafilosofiassa uudelta ajalta nykypäivään. Kirjoituksen tehtävänä on auttaa kasvattajia pedagogisesti perustellun maailmankuvan rakentamisessa, jotta kilpailun ylilyöntejä kasvatuksessa voitaisiin välttää. Kirjoitus on lähtökohdiltaan kilpailukriittinen ja se ottaa tarkastelun kohteeksi ne käsitteet, joita käyttämällä kilpailua nykyisin määritellään: olemassaolon taistelu, niukkuus, halut, tarpeet, vapaus, resurssit ja ansio. Artikkelin keskeinen tutkimustulos on kilpailun universaalien välttämättömyyden kuvitelman arvosidonaisuuksien osoittaminen ja kilpailun välttämättömyyden ajatuksen kyseenalaistaminen. Kilpailua opettavan ja kilpailuun sosiaalistavan kasvatuksen sijaan aikamme vaatii ekososiaalisten hyveiden omaksumista.

Johdanto

Kilpailusta on tullut siinä määrin itsestään selvä asia, ettei sen hyödyllisyyttä useinkaan perustella. Järjellistenkin ihmisten keskustelu vaihtoehtoisista toimintatavoista tyrehtyy helposti lauseeseen ”maamme kansainvälinen kilpailukyky vaatii sitä” (Rodrik 2016, 101). Kilpailua ajatellaan sellaisen talouden näkymättömän käden näkökulmasta, joka muuntaa yksilölliset paheet – itsekkyyden ja ahneuden – yleisiksi hyveiksi, kuten talouskasvuksi, taloudelliseksi toimeliaisuudeksi ja verokertymäksi (esim. Ikerd 2007, 40, 107). Uusliberalistisen ideologian myötä kilpailuajattelu on saanut viimeaikaisessa historiassa aseman, jota on luonnehdittu determinismin ja fatalismin nimillä (esim. Bauman 1999). Monien kasvatustutkijoiden (esim. Hilpelä 2003; Värrö 2002; Oravakangas 2005; Varjo 2007) kanssa jakama huoleni on, että myös suomalaiset kasvattajat voivat nähdä kilpailun pikemminkin välttämättömyytenä kuin historiallisesti rakentuneena ilmiönä, jonka suhteen on valinnanvaraa.

Kirjoitukseni perustehtävä on valottaa kilpailun aatehistoriallista kehkeytymistä sekä kilpailun käsitteen kytkeytymistä länsimaiseen kulttuurihistoriaan, jonka kautta universaaleiksi totuuksiksi ymmärretyt ajatukset kilpailun välttämättömyydestä ja kilpailullisesta

ihmisluonnosta voidaan osoittaa osatotuiksi, jopa suoranaisiksi harhoiksi. Tarkasteluni sekä kasvatushuoleni ovat motivoituneita ydinkysymyksestä: mitä kilpailu on ja mitä se meille tekee (Pulkki 2017)? Aatehistoriallisen tarkasteluni rinnalla tai taustalla kulkee kasvatusfilosofinen ja hyve-eettinen juonne, vaikken keskity tässä kirjoituksessa kasvatuskäytäntöihin tai koulumaailmaan. Tutkimukseni koskee kuitenkin kasvatuksen maailmaa siinä Juho Hollon (1952, 22) laajassa tulkinnassa, jossa kasvatuksen maailmaan kuuluu ”kaikki mikä todellisuuden maailmassa kasvaa ja kehittyy, siis kaikki se, jossa on elämää”. Erilaiset kilpailuun liittyvät ajatukset, määritelmät, olettamukset, käsitykset ja suhtautumistavat muuttavat meitä ja toimintaamme: ne kasvattavat.

Tekstin pääotsikko, kilpailun harha, viittaa pyrkimykseni osoittaa kilpailua määrittävät käsitteet, kuten olemassaolon taistelu, niukkuus, halu, tarve, vapaus, resurssi ja ansio arvosidonnaisiksi ja kulttuurisesti sitoutuneiksi. Kirjoitukseni tarkoitus on ennaltaehkäistä sellaisen kilpailufatalismin tuloa suomalaiseen kasvatukseen, jossa kilpailuun sosiaalistamiselle ja totuttamiselle ei nähdä vaihtoehtoa. Kilpailun aatehistoriaa valottavan tutkimukseni pohjalta voidaan päätellä, että on mahdollista esimerkiksi luoda vähemmän kilpailullista kulttuuria ja painottaa kasvatuksessa yhteistyötä ja jakamista kilpailun sijaan. 2000-luvun ekologinen tilanne asettaakin haasteita oppia ihmisten ja muiden eliöiden hyvinvoinnista välittävää eikä välinpitämätöntä mentaliteettia.

Etsin kilpailuajattelun itsestään selvyyden filosofisten juurien pääpiirteitä modernista historiasta. Olen rakentanut laaja-alaista tulkintakehystä kilpailuilmiön ymmärtämiseen postkoloniaalisesta teoriasta, alkuperäiskansojen ja kulttuurien tutkimuksesta, valtaviiran taloustieteen kritiikistä, ekofeminismistä sekä ympäristöfilosofiasta jo väitöstutkimuksessani (Pulkki 2017)[\[1\]](#). Sama tulkintakehys on käytössä tässä kirjoituksessa. Lähtökohtani on kilpailukriittinen, sillä kilpailun hyödyt tunnetaan ja niitä ylikorostetaan. Kriittisestä lähtökohdasta huolimatta kaikki kilpailu ei ole yhtä lailla ongelmallista. Vaikkapa ystävällismielinen kilpailullinen leikki on eri asia kuin yhteiskunnallista eriarvoisuutta oikeuttava kilpailu. Yleisluontoinen tarkasteluni ei mahdollista kaikkien eri kilpailutyyppeiden samanaikaista tarkastelua. Puhunkin kilpailusta ideaalituypisesti (esim. Juntunen & Mehtonen 1977, 108–112), jotta kilpailun ongelmalliset piirteet saadaan keskitetyn huomion kohteeksi. Lukijan vastuulle jää pohtia, mikä kilpailu on ja mikä ei ole kasvatuksellisesti ongelmallista ja missä määrin.

Lähden purkamaan kilpailun käsitettä ja kilpailufatalismia tarkastelemalla ensin evoluutiobiologian ja sen olemassaolon taistelun ajatuksen merkitystä kilpailuajattelulle. Seuraavassa luvussa käsittelyn kohteena on taloustiede ja siihen liittyvät ajattelutavat ja olettamukset, kuten niukkuus. Tarkastelu etenee liberalismiin ja vapauden sekä niukkuuden teemoista resurssin ajatukseen. Ennen loppulukua pohdin vielä ansion ajatusta sekä länsimaisen individualismin ongelmia. Loppuluvussa tuon esille kilpailuun, valtaan, tunnustukseen ja hyveisiin liittyviä teemoja, joiden kautta yleisestä filosofis-aatehistoriallisesta tarkastelusta voidaan tehdä kasvatuksen perustason päätelmiä.

Evoluutio, olemassaolon taistelu ja imperialismi

Charles Darwin (1809–1882) on määrittänyt tahtomattaankin modernia maailmankuvaa ja kilpailuajattelua maailmanmainetta saavuttaneella *Lajien synty* –teoksellaan (1859). Jo vuosien 1750–1850 välisenä aikana länsimaiset ajatukset kehityksestä ja edistyksestä levisivät biologian lisäksi esimerkiksi kielitieteeseen, sosiologiaan ja filosofiaan. Kun aiempi maailmankuva lähti Jumalan luomistyöstä ja asioiden muuttumattomuudesta, evoluution käsite painotti muutosta ja kehitystä. (Mayr 2003, 15–32.) Darwin käytti nykyisin esimer-

kiksi taloudesta, urheilusta ja politiikasta tuttua *olemassaolon taistelun* metaforaa evolutiivisen kilpailun kuvauksessaan. Ympäristöönsä parhaiten sopeutuvat eliöt menestyvät olemassaolon taistelussa ja jatkavat sukuaan, kun sopeutumattomien suku ei jatku. (Darwin 2002 [1859].)

Olemassaolon taistelu ja ”parhaimpien eloonjääminen” (survival of the fittest) ovat Darwinin mukaan monimutkaisia kysymyksiä: ”aavikon reunalla kasvavan kasvin sanotaan taistelevan elämänsä puolesta kuivuutta vastaan, vaikka asianmukaisempaa olisi sanoa, että kasvin elämä on riippuvaista kosteudesta”. Darwin käyttikin olemassaolon taistelun käsitettä ”laajassa ja kuvainnollisessa merkityksessä, sisällyttäen siihen eliöiden riippuvuudet toisistaan”. Darwin puhui olemassaolon taistelusta ”mukavuuden vuoksi”, ja vain etäisessä ja kuvainnollisessa mielessä voidaan sanoa, että vaikkapa puut taistelevat toisiaan vastaan. (Darwin 2002 [1859], 93.)

Mikä teki olemassaolon taistelun käsitteestä Darwinille siinä määrin ”mukavan”, että se korvaa luontoon niin ikään kuuluvan myönteisen keskinäisriippuvuuden ajatuksen – virhetulkintojenkin uhalla? Antropologi Ashley Montagulla (1905–1999) on tähän vastaus: Darwinin oma elin- ja kasvuympäristö sekä ajan henki Viktoriaanisessa Englannissa. Darwin pystyi perityllä pääomalla rahoittamaan etuoikeutetun elämän, mutta lempeänä miehenä tunnettu Darwin kirjoitti *Lajien syntyä* aikana, jonka keskeisenä piirteenä olivat nationalismi, imperialismi ja sota. Niihin liittyi myös länsimaisen ihmisen ylemmyys suhteessa primitiivisen sivistymättömiin pakanoihin. Darwin näki ympärillään asunnottomuutta, ajelehtivia ihmismassoja, järkyttäviä työolosuhteita ja raadollista kilpailua elämän perustarpeista, ja tuli ehkä huomaamattaankin tarjonneeksi evolutiivisen kilpailun kautta perustelut länsimaiden ylivallalle suhteessa muuhun maailmaan. (Montagu 1952, 18–20.)

Darwinin evoluutioteoria oli luonnonkuvausta, mutta Herbert Spencer (1820–1903) ja monet muut eivät arkailleet Darwinin ajatusten soveltamista yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Spencerin ajatukset vaikuttivat olennaisesti esimerkiksi Yhdysvaltojen ja Englannin koulutusajatteluun ja hänen *Kasvatus* -kirjaansa on luettu myös Suomessa (Saari & Harni 2016). Laajasti vaikutusvaltainen Spencer tunnetaan pahamaineisen *sosiaalidarwinismin* isähahmona, jonka mukaan esimerkiksi köyhiä ihmisiä ei tule auttaa, sillä tämä estäisi parhaimpien lisääntymistä ja olisi lajimme kehitykselle haitaksi (Spencer 1884, luku 3). Spencerkään ei elänyt sosiaalisessa tyhjiössä, vaan Britannian maailmanherruuden aikana.

Imperialistista mentaliteettia kuvaa hyvin Newcombin (2012) esittämä sanakirjamäärittelmä englannin *civilization* sanalle. Websterin kolmannen uuden kansainvälisen sanakirjan mukaan ”the act of civilizing” tarkoittaa erityisesti seuraavaa: ”the forcing of a particular cultural pattern on a population to whom it is foreign”. Kirjailija Rudyard Kiplingin ajatus ”valkoisen miehen taakasta” kuvasi, kuinka koloniaalinen prosessi nähtiin myös hallittujen omana etuna (Lindqvist 2015, 92–94). Länsimaat, britit etunenässä, olivat todistaneet ylemmyytensä pärjäämällä valtioiden välisessä ja taloudellisessa kilpailussa, joten he olivat mielestään ansainneet oikeuden kohdella muita alempinaan.

Länsimaiset ajatukset sivistyksestä, edistyksestä ja kulttuurista olivat osa samaa maailmankuvaa, jonka keskeiseksi piirteeksi myös darwinistinen sekä sosiaalidarwinistinen kilpailu ja olemassaolon taistelu asettui. Myös länsimaiseen tieteeseen on sisällynyt ainakin 1800-luvulta meidän päiviimme asti länsimaiden ylivertaisuuden sekä suuremman järjellisyiden ja kehittyneisyyden oletuksia (Blaut 1993, 94–95; esim. Isaksson & Jokisalo 2005). Vuonna 1993 julkaisemassa *The Colonizer’s Model of the World* -kirjassa Blaut katsoi, että hänen omat aikalaisensa pitivät euro-amerikkalaisia muita kansoja järjellisempinä, kehittyneempinä ja ylempinä lähes samassa määrin kuin aikaisemmat tutkijapolvet. Kasvatuspsykologina tunnettu Jean Piaget lähti esimerkiksi vuoteen 1971 saakka liikkeelle eurosentri-

sestä primitiivisen mielen doktriinista, jonka mukaan lapsuuteen liittyy primitiivisyyttä, joka taas kuuluu ei-eurooppalaisen, sivistymättömien ja ei-kristillisen ihmisten ominaisuuksiin. Blautin mukaan vasta 1990-luvulle tultaessa esimerkiksi eri kulttuureja vertailevassa psykologiassa on osattu ottaa kunnolla huomioon eurosentriset lähtökohta-oletukset, jotka elävät edelleen eri muodoissaan ja eri seoksina. (Blaut 1993, 94–100.)

Joseph Townsend (1739–1816) sekä Thomas Malthus (1766–1834) olivat jo ennen Darwinia nähneet olemassaolon taistelun elämän perusasiaksi. Tutkimuksessaan *A Dissertation on the Poor Laws* (1786) pappi Townsend kuvasi Juan Fernándezin saarta Chilen rannikolla myöhempään evoluutioteoriaan sopivin sanakääntein. Espanjalainen amiraali Juan Fernández (n. 1536–1602) vei saarelle muutamia vuohia lisääntymään, mutta vuohet toimivat myös ruokavarastona briteille. Espanjalaiset veivätkin saarelle vinttikoiria pitämään vuohikantaa kurissa. Townsendarin mukaan vain koirista tarkkaavaisimmat, aktiivisimmat ja vahvimmat onnistuivat ruokkimaan itsensä ja vuohien ja koirien välille syntyi uudenlainen ”tasapaino”. Townsendarin ajatus oli, että ruoan niukkuus säätelee tehokkaasti eläinten lukumäärää ja samainen mekanismi voi tuoda tasapainon myös ihmisten välille. (Townsend 1786.) Malthusin mukaan ruoan määrä ei voi lisääntyä populaatioiden kasvun tahdissa, mikä rajoittaa väistämättä populaatioiden kasvua. Townsendarin ehkä suurin merkitys oli vuohien ja koirien esimerkin moraalin ihmisyhteiskuntaan soveltamisessa. (Montagu 1952, 21–23; Malthus 1798; Polanyi 2009 [1944].)

Vuohien ja koirien tarinan opetus on siinä, että *luonnonlait* tuotiin Montagun (1952, 21–23) mukaan politiikan tutkimukseen ja nälkä otettiin aikansa hyvän hallinnon keinovalikoimaan. Moraalinen ja poliittinen kysymys ihmisten hallitsemisesta voitiin sivuuttaa käyttämällä luontoa sekä luonnonlakeja toiminnan oikeutusperustana (Polanyi 2009, 193–196). Darwinin ohella myös Townsend, Malthus ja Spencer voidaan nähdä keskeisinä henkilöinä tarkasteltaessa kilpailun tulemistä läntisen maailmankuvan itsestäänselvyyksien joukkoon [2].

Niukkuus, taloustiede ja liberaali poliittinen ontologia

Evoluutiobiologian ohella myös taloustiede on ollut vaikutusvaltainen kilpailun edistäjä länsimaisessa maailmankuvassa. Valtavirran uusklassisessa taloustieteessä kilpailun välttämättömyyttä selitetään niukkuuden avulla [3]. Taloustieteellinen ajatusmalli esittää taloustieteilijä Stephen Marglinia (2009, 200–201) mukailen, että ihmisellä on ensinnäkin ajasta ja paikasta riippumatta loputtomat halut. Toisekseen, halut ja tarpeet eivät talouden näkökulmasta eroa merkittävästi toisistaan. Kyltymättömästä haluamisesta ja tarvitsemisesta seuraa, että tavoiteltuja resursseja ei riitä kaikille haluttua määrää. Kolmanneksi niukkuus koskee sellaisia asioita, joita ei voida jakaa. Neljänneksi niukkuus on seurausta vapaasta yhteiskunnasta, jossa resurssien tavoittelu on sallittua. Niukkoja resursseja jaetaan taloustieteen näkökulmasta parhaalla tavalla kilpailuissa. Niukkuuden ja vapauden kautta määriteltä kilpailu kuuluu taloustieteen olettamuksissa universaalien, eli ajasta, paikasta, kulttuurista ja elämäntavoista riippumattomien totuuksien piiriin.

Valtavirran taloustiede ja -teoria orientoituu tieteenfilosofisesti luonnontieteisiin ja näiden koviin menetelmiin. Taloustieteen universaalia (homo economicus) ihmiskuvaa puolustetaan sen mahdollistamalla matemaattisilla laskelmilla ja mallinuksilla. (esim. Keen 2002; Joutsenlampi ym. 2016.) Ihmistieteissä universaaleihin ihmiskuviin tavataan suhtautua varovaisemmin. Kirjansa *Evoluutio ja ihmislunto* lopussa Ylikoski ja Kokkonen (2009, 395–401) toteavat, että ihmislunto on tieteellisesti hyödytön käsite, josta olisi syytä luopua. Ongelmana on, että ajatukseen ihmislunnosta sisältyy tiedostamattomia arvokan-

nanottoja muun muassa sosiaalidarvinistisesta arvomaailmasta, mikä tekee käsitteestä toivottoman epämääräisen. Puhe kilpailullisesta ihmisluonnosta on ongelmallista, koska puhe ihmisluonnosta on ylipäättään ongelmallista.

Valtavirran taloustieteen mukaan ihminen tarvitsee ja haluaa kaikkea kyltymättömästi. Se on evoluutiobiologian tavoin esimerkki siitä, kuinka länsimainen tiede ei pelkästään arvoneutraalisti ja objektiivisesti kuvaa todellisuutta, vaan myös luo todellisuudesta omaa kuvansa mukaista (Marglin 2009), siis kasvattaa. Evoluutiobiologia ja taloustiede kehittyivät samoihin aikoihin erityisesti euro-amerikkalaisissa konteksteissa, joissa myös liberaali filosofia kehittyi nykymuotoonsa. Esimerkiksi Kanniaisen (2008) mukaan taloustiede kantaa mukanaan liberaalin filosofian oletuksia, joita voidaan myös kuvata Pulkkinen (2003) ”liberaalin poliittiseksi ontologian” ja liberaalin individualismin nimillä.

Liberaalin (ja valtavirran taloustieteen) ontologian alkupiste on yksilösubjekti, josta on puhdistettu kaikki erityinen. Liberaali subjekti on teoreettinen konstruktio, jolla ei ole esimerkiksi sukupuolta, ikää, uskontoa, asuinpaikkaa, kulttuuria tai ihonväriä. Mutta liberaalilla subjektilla on intressi ja kyky valita. (Pulkkinen 2003, 144.) Liberaali subjekti syntyy näennäisesti vailla ominaisuuksia, mutta sille oletetaan intressit, kyky valita sekä kilpailunhalu, vaikkapa yhteistyö- ja jakamishalua painavammaksi. Kommunitaristisen filosofian merkittävät edustajat Charles Taylor (s. 1931) ja Alasdair Macintyre (s. 1929) ovat kritisoineet liberalismia yksilöllisyyden sosiaalisen rakentumisen sivuuttamisesta. Yksilönäkökulmasta ja liberaalin poliittisen ontologian lähtökohdista kilpailuun joudutaan, joten keskustelu siitä tai sen vaihtoehdoista on jäänyt vähäiseksi. Kommunitarismin sosiaaliantologiassa kilpailu näyttyy puolestaan sellaisena, josta voidaan esimerkiksi demokraattisessa yhteisössä päättää. Kilpailua voidaankin tarkastella liberaalin poliittisen ontologian rajoitukset ymmärtäen ja entistä mielikuvituksellisemmin.

Liberaali vapaus ja niukkuuden monimutkaisuus

Kilpailua voi pitää pikemmin liberaalin vapauskäsityksen ja liberaalin yhteiskunnan tarikoittamattomana sivutuotteena kuin syvähenkisen filosofisen pohdinnan kautta vallitsevaksi tulleenä ilmiönä. Huomasimme edellä, että valtavirran uusklassisen taloustieteen näkökulmasta ihmisellä on kyltymättömät halut ja tarpeet, joista seuraa niukkuutta sekä vapaassa yhteiskunnassa, jossa kaikilla on tasa-arvoinen oikeus tavoitella resursseja, myös kilpailua (Marglin 2009, luku 11). Kilpailun moraalisen välttämättömyyden puolustajia on, Friedrich Hayekia lukuun ottamatta, niukasti. Taloudellisen ajattelun saralta heitä löytyy enemmän. Sen sijaan vapauden teemasta kirjallisuutta löytyy hyllymetreittäin. Kilpailua ei edellä kuvatuin oletuksin kuitenkaan tarvitse erikseen vaatia: kun ihmiselle oletetaan loputtomat halut ja tarpeet, vapaus toimia halujen ja tarpeiden tyydytystä edistävällä tavalla, näistä ajatellaan seuraavan niukkuutta ja niukkuudesta kilpailua. (Pulkki 2014; 2017, 92–93.)

Liberaalin vapausfilosofian synnyn keskeinen hahmo oli Thomas Hobbes, joka sai vaikutteita Galileo Galilein (1564–1642) fysiikasta. Galileon fysiikassa kaikki oliot ihminen mukaan lukien ovat jatkuvassa liikkeessä, jolle niiden liikettä estetä. Vallan ja vapauden perusmetafora on vapaa liike ja sen estäminen. Ihminen on liberaalissa ontologiassa vapaa, jos mikään ulkopuolinen voima ei sitä estä. (Pulkkinen 2003, 89.) Vapaus toisin sanoen valitsee, jos kukaan ei estä meitä kilpailemasta resursseista muiden kanssa. Kyse on niin sanotusta negatiivisesta vapaudesta, jonka mukaan vapaus on vapautta *jostakin*, eli vapautta toimintamme ulkoisista rajoituksista (Berlin 2001).[\[4\]](#)

Kilpailun ymmärtämiseksi on nähtävä, kuinka vapaus voidaan tulkita monin eri tavoin, eikä vapausajattelusta seuraa kaikissa vapauden tulkinnoissa samalla tavalla kilpailua kuin taloustieteellisessä ja liberaalissa ajattelussa. Yksi huomattava esimerkki toisenlaisesta vapauskäsitteeltä tulee saksalaisen Immanuel Kantin (1724–1804) filosofiasta. Hänen mukaansa ihminen kuuluu kahteen valtakuntaan. Olemme ensinnäkin luonnonolioita ja sellaisina luonnonlakien alaisia. Toisaalta kuulumme vapauden valtakuntaan. Kantin tulkinnassa vapauden valtakunnassa vallitsevat omat lakinsa ja luonnon valtakunnassa omansa. Vapauden valtakunta liittyy moraaliolentona olemiseen ja luonnonoliona olemisen ylittämiseen. Kantilla vapaus on Pulkkinen (2003, 24–25) kuvauksen mukaan rationaalisen olennon moraalista kykyä, autonomisuutta: ”ihminen on vapaa ja vapaudella on moraalilain muoto. Vapauden perusmuoto on subjekti, joka antaa itselleen lain”.

Onkin tavallista, että demokraattiset yhteisöt määrittävät itselleen sen, mistä voidaan kilpailla ja mistä ei. Demokraattiset yhteisöt myös säätelevät kilpailukeinoja ja -sääntöjä. Demokraattinen yhteisö voi suuntautua ja kasvattaa kansalaisiaan pikemminkin yhteistyöhön kuin kilpailuun, ja painottaa kilpailun sijaan vastavuroista auttamista, jakamista sekä yhteisvastuuta. Taloudellisessa ajattelussa ja modernissa maailmankuvassa vallitseva kilpailua selittävä ajattelutapa, jonka mukaan vapaa ihminen ajautuu ”halujen kultivoinnista” (Väri 2012) riippumatta niukkuuteen ja kilpailuun, on liian yksioikoinen.

Kilpailuajattelun yksipuolisuus kasvatuksellinen ongelmallisuus tulee ilmi erottamalla taloustieteilijä John Maynard Keynesin (1930) tavoin toisistaan absoluuttinen ja suhteellinen niukkuus. Vanhan [5] erottelun mukaan on ratkaisevasti erilaista kokea niukkuutta absoluuttisissa perustarpeissa, kuten ruoan, veden, suojan, terveyden ja turvallisuuden osalta, kuin suhteellisissa tarpeissa. *Suhteelliset tarpeet* eivät kohdistu elämän välttämättömyyksiin, vaan tyydytämme niitä, koska ne saavat tuntumaan itsemme muita paremmiksi ja ylemmiksi. Absoluuttisilla tarpeilla on looginen päätepiiteensä, joka liittyy sekä biologiaamme että opittuihin ja kulttuurisiin käsityksiin siitä mitä tarvitsemme, mutta suhteellisilla tarpeilla ei ole rajaa. Voimme aina pyrkiä toisten yläpuolelle esimerkiksi kulutuksen [6] ja statuksen suhteen. (Keynes 1930; Marglin 2009.) Ongelmana on, että myös suhteellisia tarpeita opitaan pitämään välttämättömyyksiä (Marglin 2009) esimerkiksi itsekorostuksellisen statuskilpailun muodossa [7].

Keinotekoisien niukkuuden käsite mahdollistaa osaltaan myös kilpailun kyseenalaistamisen. Se tarkoittaa sellaista niukkuutta, joka ei seuraa luonnonvälttämättömyydestä, vaan ihmisen toiminnasta. Ihminen voi esimerkiksi kuulua Suomen 100 rikkaimman henkilön joukkoon, omistaa oman lentokoneen, mutta kokea puutetta lentokoneen ominaisuuksissa. Niin lentokone kuin sen puutteet (niukkuus) ovat ihmisen tekoa. Keinotekoisista niukkuutta luodaankin sellaisista kulttuurisista uskomuksista johtuen, joiden mukaan esimerkiksi perhe ilman kahta autoa ei voi olla vapaa ja vauras (Joutsenvirta ym. 2016, 25–27). Niukkuus ja koettu puute voi poistua ajattelutapoja ja arvoja muuttamalla, missä kasvatuksen rooli on merkittävä. Absoluuttinen niukkuus on humanitäärinen ongelma, mutta kaikki niukkuus ei ole absoluuttista vaan hyve-etiikan kielellä myös ihmisen turhamaisuudesta, ja itsekorostuksellisesta kulttuurista johtuvaa.

Resurssit, elävä luonto ja alkuperäiskansojen viisaus

Kilpailu johtuu modernin länsimaisen maailmankuvan ja taloustieteen yhteisissä perusteissa siis resurssiniukkuudesta (esim. Marglin 2009). Harvoin kysymme, onko meillä ylipäänsä oikeutta tavoitella kaikkea sitä, mihin olemme teollisen ja tieteellisen vallankumouksen jälkeen länsimaissa tottuneet. Maailmankuvallisesta itsestäänselvyydestä johtuen emme ole

osanneet esittää oikeita kysymyksiä, kuten esimerkiksi sitä, miten olemme oppineet ymmärtämään luonnon ihmisen käytettävissä olevana resurssina, jota voimme hyödyntää mieleemme mukaan? Taustalla ovat edellä mainitut liberaalit vapauskäsitteet ja pyrkimys synnynnäisistä eriarvoisuudesta ja ancien regimestä irtautumiseen. Sanan ”resurssi” taustalta löytyy latinan kasvamisesta ja nousemista tarkoittava *surgere* termi (Shiva 1996, 206). Retuliitteen kera tästä sanasta piirtyy eteemme kuva lähteestä, josta nousee loppumattomasti vettä ihmisten käytettäväksi. Termi kuvaa luonnon mahtavaa luomiskykyä, itseuudistumista sekä ihmisen luonnosta käyttöönsä ottamaa. (Shiva 1996, 206.)

Luonnon käyttö ihmisen tarpeen tyydytykseen on muuttunut modernina aikana, erityisesti teollisen vallankumouksen ja kapitalistisen järjestelmän myötä. Luonnon käyttötapoihin ovat vaikuttaneet muun muassa tieteen, tuotannon ja maailmankuvan muutokset, kuten esimerkiksi sekularisaatio. Vandana Shiva (1996) korostaa, että ennen kapitalistista ja teollista tuotantotapaa, jossa voittomotiivi [8] ja pääoman kasautuminen ohjaa tuotantoa ja tuotantotapoja, luonto koettiin usein feminiinisenä äiti maana, joka oli myös pyhä (myös Merchant 1983). Resurssin ajatuksen ja käsitteen historia onkin Shivalla *luonnon desakralisaation*, eli ei-pyhäksi muuttumisen, historiaa. Luontoäidille ja luonnon hengille esimerkiksi uhrattiin metsästyksen ja hyvien satojen takaamiseksi.

Aikamme yhteiskunnalliset ja taloudelliset instituutiot on rakennettu Hobbesin ja Locken (1632–1704) possessiivisen individualismin, eli omistukseen suuntautuvan ihmis- ja yhteiskuntakäsitysten varaan (Macpherson 1962), mutta omistushaluinen suhde maailmaan ei ole universaali välttämättömyys. Esimerkiksi Pohjois-Amerikan alkuperäisasukkaat ennen eurooppalaisten invaasiota raivasivat viljelyyn sopivia maa-alueita ja elämäntapa liikkui luonnon antimien (kalat, linnut, sää) mukaisesti. Viljelytoimintaan raivattuja peltoalueita ei kuitenkaan nähty yksityisomistuksen kohteina. (Cronon 2003.) Ajatus maan, veden ja kasvien ihmisellisestä omistamisesta oli ennen modernia yksityisomistuksen pyhittänyttä yhteiskuntajärjestystä absurdi, röyhkeä ja suhteellisuudentajuton. Alkuperäiskansojen perspektiivistä käsin ajatus siitä, että meidän on lupa tavoitella estoitta kaikkea toivomaamme, tarvittaessa kilpailen, ja kutsua tavoittelemiamme asioita resursseiksi, on ongelmallinen.

Esimodernissa maailmassa kaikki ei ollut välttämättä lähtökohtaisesti ihmisen kilpailullisen tavoittelun resurssia, koska luontosuhteeseen liittyi pyhyiden ajatuksia. Toisena keskeisenä syynä nykyistä raaka-aineajattelua pidettyvämpään luontosuhteeseen oli ajatus luonnon elävyydestä (Shiva 1996). Monet ekologisesti tiedostavat ajattelijat ovatkin kritisoineet modernia maailmankuvaa ja taloustiedettä mekanistis-materialistisesta lähtökohdasta, jossa kaikki nähdään lähtökohtaisesti elottomana aineena (esim. Ikerd 2007, luku 8). Carolyn Merchantin *The Death of Nature* (1983) -kirja on tunnettu sen aatehistoriallisesta kehityskaaresta, jossa ihmisen suhde luontoon muuttuu länsimaissa elävästä, pyhästä ja feminiinisestä luonnosta kohti mekanistisen luonnontieteen kautta ymmärrettyä elotonta luontoa. Esimoderni elollinen luonto herätti pelkoa ja kunnioitusta, mutta elämästä riisutus luonnosta voidaan ottaa kaikki irti vaikka pelkän rikastumisen tai statuskilpailun vuoksi.

Kilpailun käsite juontaa juurensa 1600-luvulle (Oxford English Dictionary 2009), jolloin myös Thomas Hobbes ja John Locke muotoilivat liberaalia valtiofilosofiaansa. Hobbesin ihmiskuvassa ja maailmankuvassa luonnontila ennen modernia hallintovaltaa tarkoitti ”kaikkien sotaa kaikkia vastaan”, mutta esimerkiksi Crononin (2003) Pohjois-Amerikan alkuperäiskansojen luontosuhteen kuvaus osoittaa näkemyksen yksipuoliseksi. Tuntemamme modernin valtiomuodon ja elämäntavan poissaolo, ”luonnontila”, ei tarkoita automaattisesti sotaisaa anarkiaa. Myös ilman modernia valtiota ihmisen toimintaan on sisältynyt sivistystä, korkeatasoisia henkistä kulttuuria, sosiaalisia normeja ja sanktioita.

Kaiken tavoittelu ja keinotekoisesti sekä suhteellisesti niukaksi tekeminen, kuten myös kilpailukin, tuli mahdolliseksi, kun luonto alettiin nähdä ei-pyhänä, elottomana sekä homo-geenisenä resurssina ja raaka-ainevarastona. Kilpailu ja sen näkymätön käsikin ymmärrettään hyvinvointia tuottavana mekanismina. Hobbes oli keskeinen taustahahmo tässä, sillä hän sovelsi aikansa mekanistisen fysiikan luonnonlakeja ihmisyyden, luonnon ja ihmisen vapauden ymmärtämiseen. Ihminen on nykyisin vapaa, kun hän saa tavoitella kilpaillen resursseja, vaikka hän tuhoaisi tällä toiminnalla elämän edellytyksiä maapallolla. Resurssin ajatus, kuten kilpailukin, liittyy siihen, mitä ihmisen ajatellaan ansaitsevan.

Ansion liberaali subjekti

Ansion ajatus on pitkään kuulunut demokraattisen yhteiskunnan johtaviin periaatteisiin, ja liittyy olennaisesti myös kilpailun suosioon taloudessa ja yhteiskunnallisissa käytännöissä (Caillois 2001, luku 8). Siirryttäessä feodaalisista sääty-yhteiskunnista ja synnynnäisestä eriarvoisuudesta demokraattisempiin ja tasa-arvoisempiin yhteiskuntiin ansion käsite, kuten vapaus ja tasa-arvokin, näytteli keskeistä roolia. Sääty-yhteiskunnassa suutarin tulee pysyä lestissään ja käsityöläisen vesasta tulee käsityöläinen eikä pappia, vaikka yksilön kyvyt ja taidot mahdollistaisivat menestyksellisen toiminnan pappissäädystä. Ancién regimen, eli Ranskan suuren vallankumouksen ja feodalismien jälkeisessä maailmanjärjestyksessä, oma ahkeruus, suoritus ja kyvyt alkoivat määrittää yksilön sosiaalista asemaa syntyperän sijaan. Syntyperän korvasi ansion periaate.

Jo Aristoteles (384–322 eaa) totesi: ”kaikki myöntävät, että oikeudenmukaisuus ilman lisämääreitä perustuu ansioihin” (Aristoteles 1991, 127). Ansion ajatus lieneekin kirjoitettua historiaa vanhempi ja sitä on sovellettu eri ajoissa ja paikoissa eri tavoin. Valistusfilosofin ja liberalismien erään kantaisän, John Locken (1995 [1689], 46) mukaan luonnontila on ”yhtäläisyyden ja tasavertaisuuden tila, jossa kaikki valta ja oikeudenkäyttö on vastavuo- roista, eikä kenelläkään ole sitä enempää kuin toisella”. Toinen tapa ilmaista tämä ”yhtäläisyyden ja tasavertaisuuden tila” on sanoa modernisti, että ihmisillä on kaikilla omat ”intressit”, joita he luonnostaan ajavat (Hirschman 1981). Hobbes vaikutti myös liberaalien käsitysten kehittymiseen, erityisesti ihmiskuvaan ja hänen mukaansa ihmiset voidaan nähdä yhteiskuntatilassa kilpailijoina, joilla on ainakin riittävän tasavertaiset lähtökohdat pärjäämiseen, jotta kukin saisi ansionsa mukaan (Hobbes 1986[1651], 184, 196).

Ansion ja kilpailun suhdetta koskee paljolti sama kuin edellä vapauden ja kilpailun suhteesta sanottu: filosofinen keskustelu ei ole keskittynyt niinkään kilpailun itsensä arvokkuuden puolustamiseen tai vastustamiseen, vaan kilpailusta on tullut selviö monien kilpailua määrittävien ajatusten sivutuotteena. Ansio kuuluu näistä keskeisempien joukkoon. Kilpailusta on siis tullut tärkeää olennaisin osin siksi, että sen ajatellaan paljastavan tasapuolisesti ihmisten erilaiset ansiot, joiden avulla resursseja, vaikkapa omaisuutta, virkoja ja statuksia, voidaan jakaa (”allokoida”). [9]

Lähempi filosofinen tarkastelu osoittaa, että myös ansion käsite on ongelmallinen. Periaatteet ja kriteerit, joiden perusteella ansiot määräytyvät, ovat kaikkea muuta kuin itsestään selvät. Eri ajoissa, paikoissa ja kulttuureissa on omaan arvojärjestelmään ja maailmankuvaan liittyvät ansiot ja ansion määräytymisen periaatteet. Ansion käsitettä on voitu käyttää muun muassa länsimaiden suuremman järjellisuuden, kehittyneisyyden, kypsyyden, sivistyneisyyden ynnä muun sellaisen osoittamiseen vertailussa muiden kulttuurien kanssa (esim. Blaut 1993; Fouberg ym. 2009; Martusewicz ym. 2011) tavalla, jota voidaan pitää röyhkeänä (Pulkki 2017). Sosiaalidarvinisti Spencerillä (1884) ansio tarkoitti kykyä hankkia elämän perusedellytyksiä, kuten ruokaa, suoja ja kykyä paeta vihollisilta. Kun

ihminen asetetaan kilpailuun oman lajin edustajien kanssa sekä antagonistisiin suhteisiin toisten lajien edustajien kanssa, hän menestyy ja lisääntyy sen mukaan, kuinka hänen kelvopoisuutensa sallii. Spencerin mukaan kelvottomia (inferior) ihmisiä ei tule palkita, koska tämä heikentäisi ihmislajia. [10]

Yksi näkökulma liberaalin ansion ajatuksen kritiikissä liittyy nykyaikaisen ihmis- ja yhteiskuntatieteiden kuvaamaan *synnyinsattumaan* (esim. Caillois 2001, 111–120). Esimerkiksi pohjoismaainen hyvinvointivaltio on pyrkinyt koulutus-, terveys-, ja sosiaalipolitiikan avulla tasoittamaan lasten ja nuorten synnyinnäisiä lähtökohtaeroja, jotta esimerkiksi geeni-perimään ja kasvuympäristöön liittyvät seikat eivät liiaksi määrittäisi yksilöiden menestymisen mahdollisuuksia (Koski & Nummenmaa 1995). Synnyinsattuman ajatus kuvaa sitä, kuinka ihmiset syntyvät erilaisella geneettisellä ja ympäristöön liittyvällä perimällä, sosiaalisatiolla ja oppimisella varustettuna. Toiset perivät ja omaksuvat runsaasti taloudellista pääomaa [11], toiset henkistä pääomaa, kolmannet syntyvät kulttuurisen pääoman kannalta vauraisiin koteihin. Lista on loputon, ja lahjakkainkaan jääkiekkoilijalupaus ei löydä tietään NHL:ään, jos hänelle ei kustanneta varusteita ja lisensoijia sekä kyyditä harjoituksiin.

Ansion ajatuksen ongelmallisuus tulee havainnollisesti esiin kiinnittäessämme Gyatson (1999, 35–37) [12] tavoin huomion länsimaiseen yksilön ja tämän ympäristön väliseen liioiteltuun erontekoon. Charles Taylorin (1985) *atomistisen individualismin* käsite kuvaa jokseenkin samaa asiaa. Jos lähdemme atomistisesta individualismista, jonka mukaan ihmiset ansioineen ovat erillisiä ja irrallisia, erilaiset yliyksilölliset seikat ansioittemme takana jäävät huomioimatta. Otetaan esimerkiksi omat ansioni tämän tekstin kirjoittajana. Ennen kuin kirjoittaminen tuli mahdolliseksi, vanhempani olivat tuoneet minut maailmaan, kasvattaneet ja huolehtineet perustarpeistani. Suomalainen yhteiskunta meritoitumiskeinoinen mahdollisti koulutuksen, maksuton yliopisto auttoi ymmärtämään filosofiaa ja aatehistoriaa, apurahajärjestelmä mahdollisti pitkäjänteisen tutkimuksen, internet ja kirjasto lähde- materiaalin löytämisen ja niin edelleen.

Toulminin (1998, 22, 30, 59) mukaan länsimainen kulttuuri hylkäsi uudella ajalla humanismin suvaitsevaisen skeptisen ja kohtuullisen perinnön ja suuntautui eksaktiin tieteeseen, joka tarkastelee ilmiöitä irrallaan kaikista yhteyksistään. Ihmistä ei ajatella kilpailuajattelussa yksilöllisesti ja sosiaalisesti poikkeavine menestymismahdollisuuksineen, vaan liberaalin poliittisen ontologian mukaisesti abstraktina ja konteksteistaan irti leikattuna oliona. Konteksteistaan irrotetun yksilön kaikki ansiot ovat yksin hänen omiaan, eikä esimerkiksi kiitollisuutta muille menestyksen mahdolliseksi tehneille juuri tarvita. Kommunitaristisesti suuntautunut ajattelija voi paremmin ymmärtää, että yksilön meriitit seuraavat osittain yksilön yrittämisestä ja tahdosta riippumattomista yliyksilöllisistä seikoista.

Ansioita ja ansioiden määrittelyä tietysti tarvitaan, mutta on huomattava Cailloisin (2001, luku 8) tavoin, että synnyinsattumaan liittyvää onnekkautta ei voi täysin erottaa kilpailun määrittämistä yksilön ansioista. Ansion määrittely tieteellisen objektiivisesti ei ole mahdollista, vaan asiaan liittyy epävarmuuksia ja monimutkaisuksia, jotka antavat aihetta tiedolliselle nöyryydelle [13]. Jotta voisimme aukottomasti ja perustellusti sanoa, kuka mitään ansaitsee, meidän olisi tunnettava läpeensä melkein kaikki universumin salat elämän tarkoituksesta moraalien ydinkysymyksiin. Meidän olisi tiedettävä ansion viimekätiset kriteerit ja lukemattomat tekijät, joiden perusteella ansiot määräytyvät. Näin ei ole vielä, eikä näkyvissä olevassa tulevaisuudessa.

Lopuksi

Tämä tutkimus tarkasteli yleiskatsauksellisesti kilpailun aatehistoriaa, koska meidän ajasamme vallitsee kilpailua luonnollistavia ja kilpailufatalistisia tendenssejä. Pysin osoittamaan, millä olettamuksilla kilpailua pidetään ihmisyyteen universaalisti kuuluvana asiana sekä kilpailua määrittävien käsitteiden, kuten niukkuuden, kyltymättömien halujen ja tarpeiden, ansion ja resurssin, arvosidonnaisuuksia. Nykyihmisen mielikuvitus on tullut sidotuksi kilpailuun kytkeytyviin ajattelumalleihin, mutta kilpailu ei ole koko totuus ihmisyydestä, ihmisen sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja taloudesta. Ymmärtämällä paremmin kilpailun syntyä suomalainen kasvattaja voi välttää kilpailufatalismin. Tutkimuksen otsikko, kilpailun harha, viittaa siihen, että kilpailuajatteluun sisältyy olettamuksia, joiden pohjalta ajattelemisen ja toiminta on ihmiselle ja luonnolle tuhoisaa sekä todellisuudelle vierasta (esimerkiksi loputon uusiutumattomien resurssien kuluttaminen). Kilpailun käsitteen kulttuuriset vinoutumat, osatotuudet, epäjohtonmukaisuudet ja epäselvyydet antavatkin aihetta maailmankuvan avartamiseen.

Suomi ei ole ottanut kilpailua monien valtioiden tapaan koulutuspolitiikan ja kasvatuskäytäntöjensä keskiöön, ja on siten välttänyt monia kilpailuttamisen sudenkuoppia (ks. Spring 2015; Pulkki 2017). Liikettä kilpailun suuntaan on kuitenkin ollut nähtävissä kansallisessa ja kansainvälisessä koulutuspolitiikassa (Varjo 2007; Oravakangas 2005). Aina-kin 1990-luvulta asti Suomessa on tehty uusliberalistisia uudistuksia, joiden myötä julkisia palveluita on haluttu yksityistää. Uusliberalismin isän Friedrich Hayekin (1995, 59–64) mukaan kilpailua sekä yksityistä voitontavoittelua onkin suosittava kaikkialla, missä se on mahdollista. Esimerkiksi Yhdysvaltain koulutuspolitiikkaa on arvosteltu siitä, että tasapainoisen kasvun sijaan opetuksessa painottuu testimenestys ja koulun ranking-sijoitus (”teaching to the test” ja ”naming and shaming”). Samaa kilpailuajatteluun liitetään esimerkiksi ajatus, että yksityiskoulu vastaa laadukkaammin ja tehokkaammin koulutustarpeisiin sillä seurauksella, että eri sosio-ekonomisiin ryhmiin kuuluvat saavat varsin eritasoista koulutusta. (Spring 2015.) Simola (2015) on osoittanut, että Suomalaisessakin koulutuspolitiikassa kilpailua ja erinomaisuuden eetosta koskevat painotukset ovat lisääntyneet.

Luonnolliseksi välttämättömyydeksi ymmärretty kilpailu voi vaikuttaa kasvattajaan myös hänen minuutensa ja tiedostamattoman tasolla, rationaalisen ajattelun tuolla puolen (Pulkki 2014). Kilpailuyhteiskunnallisesta maailmankuvasta vaikuttuneet tunnollisen empaattiset ja hienotunteisetkin kasvattajat voivat kokea kilpailuretoriikan pakottavaksi ja totuttaa lapsia ja nuoria kilpailuun vastoin parasta kasvatustietoaan. Kilpailuissa esimerkiksi empatia ja auttavaisuus voidaan nähdä kilpailuhaittana, jolloin kilpailuttaminen voi vaikuttaa ihmistä kovettavasti (Pulkki 2017). Kilpailuttavat kasvattajat luovat kilpailun avulla keinotekoista niukkuutta tunnustuksesta, joka on Taylorin (1994) mukaan inhimillinen perustarve. Kilpailuttaminen kasvatuksessa onkin kaikkea muuta kuin itsestään selvä tai kasvatuksen kannalta vain myönteinen asia (Pulkki 2017).

Postkoloniaalinen teoria sekä ekofeministit ymmärtävät, kuinka länsimainen tapa pitää itseä muita kulttuureita ja elämäntapoja sekä uskomusjärjestelmiä ylempänä, järjellisempänä, kypsempänä ja edistyneempänä, on osa koloniaalisen hallinnan perintöä sekä ekososiaalista problematiikkaa (esim. Plumwood 2002; Blaut 1993; Fouberg ym. 2009; Martusewicz ym. 2011). Nykyaikainen kilpailun nimeen vannova sivilisaatio rakentui löytöretkien, kaupankäynnin ja kolonialismin vuosisatoina uudelta ajalta nykyaikaan (Group of Lisbon 1995, 141–142). Postkoloniaalinen teoria esittää, että kolonialistisen hallinnan ja nykykäsityksen taloudellisen vallankäytön välillä on kiinteä suhde. ”Reilun” ja ”tasavertaisen” kil-

pailun ajatus on auttanut oikeuttamaan läntistä ylivertaisuutta, mikä voidaan nähdä sosiaalisena ja ekologisena ongelmana itsessään (ks. Group of Lisbon 1995, 141–142).

Kilpailuajattelu perustuu ekososiaalisesti ongelmalliseen ylemmyyden tavoitteluun, kilpailuissa objektiivisesti osoitettuun paremmuuteen. Itseään muita ihmisiä ja eliöitä ylemmäksi nostava ihminen oppii välinpitämättömäksi häviäjien kärsimykselle, kovettuu ja myös paatuu (Pulkki 2014; 2017). Ylemmydentavoitteluun liittyy inhimillistä hybristä, kun ihmisen *mielivät* toistensa *yli*. Tällainen ei niin vain istu suomalaiseseen moraalihorisonttiin. Ekologisen sivistyksen (Värri 2012) näkökulmasta nöyrä, mutta nöyristelemätön, määrätietoinen sekä kilpailun sijaan yhteistyötä painottava kasvatusta, voi viitoittaa suomalaista kasvatusta eteenpäin 2000-luvulla. Englannin kielen sana ”humility”, nöyryys, tulee latinan sanoista ”humilis” ja ”humus”, jotka viittaavat maanläheisyyteen (Newcomb 2008, 125–136). Maanläheisessä ajattelussa huomion keskiössä on elämä itse ja elämän yhteiset edellytykset niin ihmisille kuin muillekin eliöille. Kilpailuajattelu oikeuttaa toisten elävien olentojen häviöön alistamista, mikä on keskeinen osa ihmiskunnan ekososiaalista problematiikkaa. Kilpailufatalismia voidaan ennaltaehkäistä korostamalla kasvatuksen ikaikaista (perenniaalista) sisältöä ja hyveitä, jotka eivät muutu muotien ja esimerkiksi viestintäteknologian kehityksen myötä (Pulkki 2017).

Viitteet

- [1] Yksityiskohtaisempaa aatehistoriallista tarkastelua ja hyve-etiikkaa kaipaavan kannattaa kääntyä väitöskirjani puoleen (Pulkki 2017).
- [2] Yksityiskohtaisempaa aineistoa toivovaa pyydän tilan puutteessa kääntymään esimerkiksi Montagun (1952), Polanyin (2009 [1944]) sekä väitöskirjani (Pulkki 2017) puoleen.
- [3] Koko taloustieteen kilpailuajattelu on liian laaja tässä esitettäväksi.
- [4] Monimutkaista asiaa yksinkertaistaen kommunitarismi painottaa useammin *vapautta johonkin*, eli toimintamahdollisuuksia, joiden edellytyksinä on esimerkiksi terveys, perusturva, hyvä kasvatusta ja niin edelleen.
- [5] Esimerkiksi Platonilta vastaava erottelu on löydettävissä.
- [6] Englannin positional goods on tässä kiinnostava termi, kuten myös Veblenin (2002[1899]) conspicuous consumption, mikä on suomennettu ”kerskakulutukseksi”.
- [7] Thorstein Veblenin *Joutilas luokka* (2002) teos on erinomainen kuvaus statuskilpailusta ja konsumerismista. Kerskakulutuksen käsite tulee Veblenin teoksesta.
- [8] Polanyin (2009 [1944]) *Suuri murros* on tämän osoittamisessa keskeinen teos.
- [9] Ansioon liittyy omaa monisyistä historiaansa esimerkiksi uskontojen saralla, johon tässä ei voida syvemmin paneutua. Sen verran kuitenkin totean, että Max Weberin mukaan maallinen työnteko, joka tuottaa sisäistä vakuuttuneisuutta Jumalan valittuihin kuulumisesta, taivaaseen pääsemisestä ja kadotuksen välttämisestä, ovat olennaisesti vaikuttaneet kapitalismin hengen ja ”protestanttisen työetiikan” syntyyn (Weber 1990 [1905]). Nykyihmiselle on lähes itsestään selvää, että ihmisen tulee saada ansionsa mukaan ja kilpailut määrittävät luotettavasti ihmisten ansioita, vaikka ennen uskonnollisemmin motivoitu kapitalismi toimiikin Weberin (1990 [1905], 135) mukaan nyt mekaaniselta ja sekulaarilta perustalta.
- [10] Spencer ei ollut kasvatukselle irrelevantti radikaali, vaan vaikutusvaltainen ajattelija, joka tarjosi aikansa sivistyneistölle yhtenäisen tieteellisen maailmankuvan. Spencerille kasvatusta, joka tekee ihmisen kykeneväksi itsensäilytykseen, on tärkeintä ja muut tavoitteet seuraavat tästä. (Spencer 1924, 16–27; Saari & Harni 2016.)

- [11] Bourdieu on puhunut tutkimuksissaan sosiaalisesta, kulttuurisesta ja taloudellisesta pääomasta.
- [12] Sekulaaria moraalia peräänkuuluttava Tenzin Gyatso tunnetaan paremmin Dalai Laman nimellä. Buddhismi ymmärretään tässä kirjoituksessa filosofiana, elämäntatsumuksena, elämäntatsumuksen ja psykologiana, ei uskontona.
- [13] Tarkoitan nöyryydellä itsekorostuksetonta todellisuuden- ja totuudenmukaisuutta, en alistuvaa nöyristelyä tai heikkoa omanarvontuntoa.

Lähteet

- Aristoteles 1991 [300-luku eaj.]. Poliitikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Bauman, Zygmunt 1999. *In Search of Politics*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Berlin, Isaiah 2001. *Vapaus, ihmisyys ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Blaut, James Morris 1993. *The Colonizer's Model of the World. Geographical Diffusionism and Eurocentric History*. New York and London: The Guilford Press.
- Caillois, Roger 2001. *Man, Play and Games*. Chicago: University of Illinois Press.
- Cronon, William 2003. *Changes in the Land. Indians, Colonists, and the Ecology of New England*. New York: Hill and Wang.
- Darwin, Charles 2002 [1859]. *Lajien synty luonnollisen valinnan kautta eli luonnon suosioiden rotujen säilyminen taistelussa olemassaolosta*. Hämeenlinna: Karisto.
- Fouberg, Erin & Murphy, Alexander & de Blij, Harm 2009. *Human Geography. People, Place, and Culture. Ninth Edition*. John Wiley & Sons, Inc.
- The group of Lisbon. 1995. *Limits to Competition*. Cambridge, Massachusetts: The MIT press.
- Gyatso. T. 1999. *Ancient Wisdom, Modern world. Ethics for a New Millennium*. London: Little, Brown and Company.
- Hayek, Friedrich 1995. *Tie orjuuteen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hilpelä, Jyrki 2003. *Voiko nyky-yhteiskunnassa kasvaa moraalisubjektiksi*. *Aikuiskasvatus* 23 (2), 133–142.
- Hirschman, Albert 1981. *The Passions and the Interests. Political Arguments for Capitalism Before Its Triumph*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Hobbes, Thomas 1985 [1651]. *Leviathan*. London: Penguin books.
- Hollo, Juho 1952. *Kasvatuksen maailma*. Porvoo: WSOY.
- Ikerd, John 2007. *A Return to Common Sense*. Philadelphia: Edwards.
- Isaksson, Pekka & Jokisalo, Jouko 2005. *Kallonmittaajia ja skinejä. Rasismin aatehistoriaa*. Helsinki: Like.
- Joutsenvirta, Maria & Hirvilampi, Tuuli & Ulvila, Marko & Wilén, Kristoffer 2016. *Taloukasvun jälkeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kanninen, Vesa 2008. *Miksi taloustieteilijöitä vihataan? Tieteessä tapahtuu* 25 (8), 47–50.
- Keen, Steve 2002. *Debunking Economics. The Naked Emperor of the Social Sciences*. Australia: Pluto Press.
- Keynes, John Maynard 1930. *Economic Possibilities for Our Grandchildren* [www-lähde]. < <http://www.econ.yale.edu/smith/econ116a/keynes1.pdf> > (Luettu 20.04.2017).
- Koski, Leena & Nummenmaa, Anna Raija 1995. *Kilpailu kouludiskurssissa*. *Kasvatus* 26 (4), 340–349.
- Lindqvist, Sven 2015. *Tappakaa ne saatanat*. Helsinki: Into.

- Locke, John. 1995 [1689]. Tutkielma hallitusvallasta. Tutkimus poliittisen vallan oikeasta alkuperästä, laajuudesta ja tarkoituksesta. Helsinki: Gaudeamus.
- Macpherson, Crawford Brough 1962. The Political Theory of Possessive Individualism. Oxford: Oxford University Press.
- Malthus, Thomas 1798. An Essay on the Principle of Population. London [www-lähde]. < <http://www.esp.org/books/malthus/population/malthus.pdf> > (Luettu 07.04.2010).
- Marglin, Stephen 2009. Dismal Science. How Thinking Like an Economist Undermines Society. New York: Oxford university press.
- Martusewicz, Rebecca & Edmundson, Jeff & Lupinacci, John 2011. EcoJustice Education. Towards Diverse, Democratic, and Sustainable Communities. New York and London: Routledge.
- Mayr, Ernst 2003. Evoluutio. Helsinki: WSOY.
- Merchant, Carolyn 1983. The Death of Nature. Women, Ecology, and the Scientific Revolution. San Francisco: Harper & Row, publishers.
- Montagu, Ashley 1952. Darwin, Competition and Cooperation. New York: Henry Schuman inc.
- Newcomb, Steven 2012. Learning to See How American Indians Are Dominated. Indian country today 18.8.2012 [www-lähde]. < <https://indiancountrymedianetwork.com/news/opinions/learning-to-see-how-american-indians-are-dominated/> > (Luettu 14.04.2017).
- Newcomb, Steven 2008. Pagans in the Promised Land. Golden: Fulcrum publishing. OED 2009. Oxford English Dictionary. Second Edition on CD ROM (v. 4.0). Oxford University Press.
- Oravakangas, Aini 2005. Mitä on koulun tuloksellisuus? Filosofisia valituksia koulun tuloksellisuuden problematiikkaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Chydenius instituutin tutkimuksia 2. Kokkola: Jyväskylän yliopisto.
- Plumwood, Val 2002. Environmental Culture: The Ecological Crisis of Reason. London: Routledge.
- Polanyi. Karl 2009 [1944]. Suuri murros. Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret. Tampere: Vastapaino.
- Pulkki, Jani 2017. Kilpailun kasvatuksellisista ongelmista. Hyveitä 2000-luvulle. Acta Universitatis Tamperensis 2332. Tampere: Tampere University Press [www-lähde]. < <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/102261/978-952-03-0592-5.pdf?sequence=1> > (Luettu 07.12.2017).
- Pulkki, Jani 2016. Competitive Education Harms Moral Growth. Teoksessa Peters Michael A (toim.), Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory: Springer.
- Pulkki, Jani 2014. Kilpailun aikakauden herooisista kasvatusihanteista ja subjektiviteetista. Teoksessa Saari, Antti & Jokisaari, Olli-Jukka & Väri, Veli-Matti (toim.) Ajan Kasvatus. Kasvatusfilosofia aikalaiskritiikkinä. Tampere: Tampere University Press, 61–86.
- Pulkki, Jani 2010 Voitonhimon ongelma. Tiedepolitiikka 33 (4), 39–52.
- Pulkkinen, Tuija 2003. Postmoderni politiikan filosofia. Helsinki: Gaudeamus.
- Rodrik, Dani 2016. Globalisaatioparadoksi. Miksi globaalit markkinat, valtiot ja demokratia eivät sovi yhteen. Tampere: Niin & Näin.
- Saari, Antti & Harni, Esko 2016. Mikä tieto on kaikkein tärkeintä? Herbert Spencer ja elämä myötäilevä opetussuunnitelma. Ennen ja nyt 3.
- Simola, Hannu 2015. Koulutusihmeen paradoksit. Esseitä suomalaisesta koulutuspolitiikasta. Tampere: Vastapaino.

- Shiva, Vandana 1996. Resources. Teoksessa Sachs, Wolfgang (toim.) Development Dictionary. A Guide to Knowledge as Power. Johannesburg: Witwaterstrand University Press, 206–218.
- Spencer, Herbert 1884. Man versus state [www-lähde]. < <http://www.constitution.org/hs/manvssta.htm> > (Luettu 07.04.2010).
- Spring, Joel 2015. Economization of Education: Human Capital, Global Corporations, Skills-Based Schooling. New York: Routledge.
- Taylor, Charles 1994. The Politics of Recognition. Teoksessa Gutmann, Amy (toim.), Multiculturalism. Examining the politics of recognition. Princeton, New Jersey: Princeton university press, 25–73.
- Taylor, Charles 1985. Philosophy and the Human Sciences. Philosophical papers 2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Toulmin, Stephen 1998. Kosmopolis. Kuinka uusi aika hukkasi valistuksen perinnön. Porvoo: WSOY.
- Townsend, Joseph 1786. A Dissertation on the Poor Laws [www-lähde]. < <http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/townsend/poorlaw.html> > (Luettu 04.12.2017).
- Varjo, Janne 2007. Kilpailukykyvaltion koululainsäädännön rakentuminen. Suomen eduskunta ja 1990-luvun koulutuspoliittinen käänne. Kasvatus ja aika 1 (1), 59–64.
- Veblen, Thorstein 2002 [1899]. Joutilas luokka. Suom. T. Arppe & S. Riukulehto. Helsinki: Art House.
- Värri, Veli-Matti 2002. Kasvatus ja ”ajan henki” – tulkintoja psykokaapitalismin armotomuudesta. Aikuiskasvatus 22 (2), 91–104.
- Värri, Veli-Matti 2012. Mielihyvän kultivointi – ekologisen sivistysprojektin filosofista hahmottelua. Teoksessa Atjonen Päivi (toim.), Oppiminen ajassa – kasvatus tulevaisuuteen. Joensuun vuoden 2011 kasvatustieteen päivien parhaat esitelmät artikkeleina. Kasvatusalan tutkimuksia 61. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura ry 337–352.
- Weber, Max 1990 [1905]. Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki. Porvoo: WSOY.
- Ylikoski, Petri & Kokkonen, Tomi. 2009. Evoluutio ja ihmisluonto. Helsinki: Gaudeamus.

KM Jani Pulkki työskentelee tutkijana Tampereen yliopiston Kasvatustieteiden tiedekunnassa ja väitteli 24.11.2017 Kilpailun kasvatuksellisista ongelmista. Hyveitä 2000-luvulle -teoksellaan Tampereen yliopistossa.